

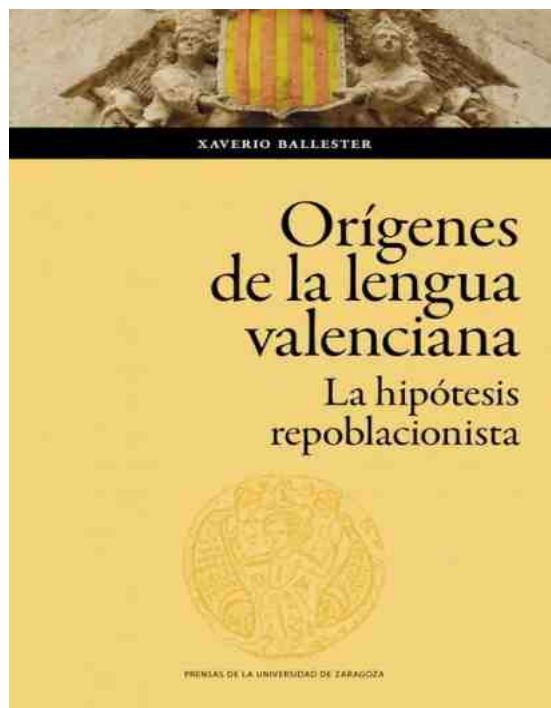
Eixemplar Extra Giner -2026

DÉNIA

RESENYA BIBLIOGRAFICA

Xaverio Ballester Orígenes de la lengua valenciana.

La hipótesis repoblacionista - Saragossa, Universidad de Zaragoza, 2021

Antoni Fontelles

Juliol de 2025

RESENYA BIBLIOGRAFICA

Xaverio BALLESTER (2021), *Orígenes de la lengua valenciana. La hipótesis repoblacionista*, Saragossa, Universidad de Zaragoza, 445 pp.

Nota: les referencies a l'obra figuren entre parentesis (p. XXX).

Per a citar esta obra: FONTELLES, Antoni (2025 edicio revisada), Resenya de Xaverio BALLESTER (2021), *Orígenes de la lengua valenciana. La hipótesis repoblacionista*, Saragossa, Universidad de Zaragoza, 445 + pagina uep.

L'obra

El llibre està dividit en tres parts, el primer capítol (pp. 13-65) és una introducció a la teoria repoblacionista com a origen de la llengua valenciana i causa de la distribució actual. És el nucli del paradigma catalanista.

Tant en la versió 'curta' (repartiment, repartimentista), com en la 'allargada' (immigració, immigracionista), l'hipòtesis és la mateixa: la discontinuïtat entre la varietat romànica prejaumina i la postjaumina, per lo qual les dos llengües neollatines inicials (català i aragonès) aparegudes en territori valencià són portades.

Atenent ad este criteri, tant l'explicació repoblacionista com l'explicació 'occitanista' són rupturistes, mentre que la valencianista és continuïsta (perquè postula una raonable i probable identitat idiomàtica de varietats abans i després de la conquesta).

Dedica uns apartats a una de les 'dificultats' (crítiques) que se li ha retret al paradigma valencianista: la falta de textos (poesies, cartes, testaments...).

Ballester defen que l'absència de documents escrits no es obstacul per a l'existència d'una llengua (el nostre cas no es excepcio, donades les caracteristiques socials d'aquells sigles); en ciencia hi ha metodos indirectes provatoris plenament acceptats (p. e., en sistemas solars lluntans, la presencia d'un planeta es corrobora no per la visio directa de l'objecte sino per la perdua d'intensitat lluminica de l'estrela per davant de la qual passa aquell; en l'experimentacio sicollingüistica la complexitat d'un text se dedui pel temps utilitat en la resposta). Ademes, hi ha moltissimes llengües actuals que no tenen tradicio escrita.

Entre les novetats, inclou al final d'alguns dels apartats 150 objeccions al plantejament repoblacioniste (genericament catalaniste) de molt distint calibre. Totes interessants, pero n'hi ha moltes que son jerarquicament de nivells alts i que a l'hora de calificar l'les teoria-es, des d'un punt de vista epistemic, es poden considerar invalidants de l'hipotesis. P. e., la numero 28 (p. 62) argumenta que les repoblacions similars constatades en uns atres llocs peninsulars no tingueren el mateix resultat de suplantacio de llengua (li resta validea externa perque impossibilita generalisar-exportar el model causal valencià a uns atres llocs espanyols o estrangers).

Tal volta hauria segut convenient remarcar o agrupar aquelles contraargumentacions invalidants, front a les que poden ser considerades mes accessories (mes avant tornare sobre este tema).

En el segon capítol (pp. 67-155) expon la teoria repartimentista; cronologicament es la primera i l'apuntà a finals del XIX Teodor Llorente, la continuà Antoni Griera i la difongue l'historiador Joan Reglà. Vincula l'aparicio del valencià en la distribucio poblacional dels llibres del Repartiment de la ciutat i del Regne de Valencia (son tres volums, corresponents a diverses epoques del principi de la conquesta).

Es una argumentació molt 'trillada' en el paradigma valencianista: objecció 33 (p. 76) "de modo general la supuesta distribución territorial de las lenguas de los repobladores queda frecuentemente contradicha por las fuentes documentales", i també 45 (p. 95), 46 (pp. 96-97), 47 (p. 98), 48 (p. 99), 53 (p. 106)...; la falta de concordança entre furs – llengua, senyoriu –

llengua, etapes reconquesta – llengua, divisió eclesiàstica – llengua... (tractat des de diversos punts per Antonio Ubieto, Amparo Cabanes, Ramon Ferrer, José Vicente Gómez, Leopoldo Piles, Pedro López, Albert Cuadrado, Jesu Masià –text inedit–...).

Des del principi el paradigma valencianista l'ha atacada en excelents resultats, crec, (d'ací ix la substitució immigracionista), però Ballester aporta algunes novetats: 44 (p. 91), justificació del silenci de les fonts respecte a un romanç autocton; 62 (p. 136), certs antropònims atribuïts a origen aragonès o català poden ser perfectament autoctons per antiguetat, densitat i distribució preferent en el nostre territori; 69 (p. 145), les localitats repoblades en més d'una ocasió haurien d'haver canviat de llengua, segons la teoria...

El tercer capítol és el més extens i complex (pp. 157-421), i el més interessant. Entra directament a rebatre, punt per punt, els múltiples aspectes –dèbils o contradictoris– de l'hipòtesis de repoblació allargada, que és la proposta d'Enric Guinot en *Els fundadors del Regne de València* (1999). En principi, l'obra de Guinot (dos llibres) és compacta i impacta pel volum d'informació, però pert aigua com un garbell, i açò ho sabem els que l'hem llegida.

Ballester remarca una inconsistència fonamental: com que tenim notables i abundants exemples d'ús lingüístic consolidat en moltes localitats, p. e., en 1270 o en 1293, ¿quina necessitat hi ha de prolongar l'immigració idiomàtica fins a 1425 en caràcter general?, i una derivada també fonamental, ¿per a què establir tres etapes quan probablement en una n'era suficient?; la resposta és clara per a mi: per a evitar caure de nou en un 'repartiment' (la situació sociolingüística és producte d'un breu període inicial d'assentaments) i per a superar que els pelats nombrosos del principi no corroboren la partició lingüística, ni en València ni en molts altres municipis (a banda de que la repartició, les donacions, no és traslladable automàticament a canvis demogràfics, o de que hi ha revocacions, o permutes...).

Des d'un punt de vista de filosofia o sociologia de la ciència, la proposta immigracionista és una hipòtesis ad hoc per a tancar el forat deixat per l'insuficient i insatisfactori plantejament repartimentista (no els quedaven moltes alternatives), que s'havia caigut a trossos... pel treball d'algunes formiguetes de la teoria valencianista. No fon un canvi 'voluntari' sino 'forçat', la prova està en que des de 1999 no he vist (no ho conec tot) cap de crítica ad esta hipòtesis des de la seua banda i això que els forats es veuen en una nit sense lluna.

I no n'hi ha perquè en aquell paradigma es practica el dogmatisme (moltes de les afirmacions, sino totes, son discutibles, pero es declaren veritats incontrovertibles) i la descalificacio dels dissidents (perque lo que no s'ajusta a la versio dominant es una anormalitat, una desviacio o una patologia).

Que hi ha presuposts ideologics en totes les teories es innegable, pero mentres no transcendixquen a les hipotesis o als resultats (acomodacio de l'observacio a la teoria), no es preocupant.

Donada l'amplitud de l'investigacio, hi ha lloc per a tractar moltes qüestions conexas i determinants: el problema del salat, fals o verdader (llinages i toponims); els jueus i el musulmans com a repobladors (ya s'havia apuntat per algun atre investigador); els moviments poblacionals interns (alguns documentats i uns atres que se suponen, per analogia); les curtes

bases demografiques que s'instalaven en una poblacio respecte a un contingent mes numerós que ha d'existir necessariament, pero que habitualment ni es quantifica ni es menciona; els analisis individualisats de poblacions com Sant Mateu o Castello (que no ajuden a l'hipotesis guinotiana precisament); el paper que uns atres grups etnics han tengut i que ni sumen ni resten en l'implantacio idiomatica, ya que nomes conten catalans i aragonesos, p. e. ¿qué fem en els ultrapirinencs?; les possibles concomitancies entre les varietats antigues, especialment en l'aragones (que tambe han segut senyalades fa anys)...

Metodologia i epistemologia

Les teories tenen un nucleu infalsable per definicio (el valencià es un dialecte consecutiu del catala) que es el que permet continuar investigant, entorn al qual n'hi ha hipotesis protectores que son les atacades pels contraarguments i els contraeixemples i son les que van caent una darrere de l'atra o se substituixen. Des de la sociologia de la ciencia, lo que passa i sabem es que el paradigma, el programa d'investigacio scientifica, no es unicament saber en estat pur... te uns components socials que l'ajuden i li otorguen poder i autoritat, com es el cas de la teoria catalanista. Provablement en qualsevol atra area del coneiximent s'hauria abandonat l'hipotesis, pero aci no passa ni passarà, porque hi ha en joc molts interessos (epistemics, socials, politics o economics) i porque te un ample suport institucional (persones i ents) que ha captat durant moltes decades.

Per a evitar els buits teorics que tenia era esperable que el paradigma catalaniste evolucionara i oferira unes atres solucions, conseqüencia de l'aparicio de nova documentacio (els llibres de corts: Alcoy, Cocentaina, Valencia, que mostren una 'realitat' molt diferent a l'estereotipada i que no els lleva la son als seguidors) i lo poc o molt que el paradigma valencianiste ha anat elaborant (en aço no trobe que haja influït el paradigma occitaniste, que tambe es, repetixc, immigracioniste i rupturiste).

En el text que comente, hi ha 150 objeccions a l'hipotesis repoblacionista, pero com he dit no totes tenen la mateixa importancia. Aixina, la denominada validea teorica te dos variants: l'interna (la relacio entre la variable independent i la dependent: poblacio = llengua) i l'externa (la possibilitat de generalisar els resultats a unes atres situacions: es dir, que esta explicacio de la predominancia d'una llengua per efectes del poblament es puga predicar tant aci com en China o Brasil). Hi ha una atra classe de validea, la predictiva, que servix per a comprovar la calitat argumental.

La teoria catalanista, en general, no preveu el panorama social que dibuixen els llibres de corts, com la proximitat entre etnies o els fenomens d'interaccio idiomatica (mes be n'ha presentat un atre totalment contrari, com expressa el titul d'algun llibre, "La muralla de la llengua"); pero tampoc pot justificar l'existencia d'una abundantissima toponimia i antroponimia romaniques sense transmissors (en el cas de la toponimia podria mantindre's in extremis entre els musulmans arabofons, pero quan es tracta de l'antroponimia... en els propis natus pobladors...), element que ya tingue un analisis ben detallat per part de Peñarroja (1987, 1989, 1990...); i queda en l'aire la rao per la qual el valencià, dialecte consecutiu del catala, en el supost que la majoria de parlants coneguts en una poblacio o zona foren orientals, s'haja d'adscriure al catala occidental, sobre tot tenint en conte el nivell d'identificacio segura dels nouvenguts, un 50%, segons Guinot (percentage al qual Ballester va restant representativitat, per diverses causes, i el deixa, ironicament, en un -2%, pp. 219-222).

No es a soles la validea, sino que la fiabilitat (l'aplicacio metodologica per distintes persones ha de donar els mateixos resultats o pareguts) es molt debil quan el propi Guinot te dubtes en l'atribucio dels gentilicis al catala o a l'aragones (a voltes ell varia, com mostrà fa anys Cabanes 1998, 2001) i quan uns atres investigadors (Peñarroja, Ballester...) no obtenen resultats pareguts sino divergents...

Encara que es diu en moltes ocasions, resulten un poc disperses i no crec que quede clar el volum i el nivell de les dificultats que la teoria repoblacionista (repartimentista o immigracionista) no conseguix superar.

Per a mi, son essencials: a) absència de documentació que explique la suposta tendència inicial (el resultat final el sabem) per la qual els ‘aragonesos’ optaven per l’aire de la muntanya mentre que els ‘catalans’ preferiren la brisa costera, extrem demogràfic desmentit per les observacions fetes pel propi Guinot; b) insuficiència documental (en les dos hipòtesis)

per a totes les localitats en els tres períodes en que dividí la repoblació Guinot (Pedro López 1995); c) problemàtica o falsa identificació dels antropònims dels repobladors (llinages o malnoms) per la variabilitat atribucional i perquè en molts casos l’adscripció al català o l’aragonès es dubtosa o falç (Cabanès 1998, 2001; Chiralt 2004); d) determinació dels percentatges de repobladors suficients o necessaris per a implantar una llengua (aço es capital; per a les dos hipòtesis, Fontelles 1997, 1999); e) desconfirmació de l’hipòtesis des de la genètica de poblacions; f) processos similars en uns altres llocs no han donat el mateix resultat, escàs o nul valor predictiu de l’hipòtesis (no generalisació), g) necessitat de negar l’existència d’una varietat romànica activa prejaumina o contemporània en el correlat de l’inexistència de ‘mossaraps’, de valencians, que té en contra tota la toponímia i antropònimia (Peñarroja 1990, 1993, 2007) i les mencions als ‘valentini’ en la disputa judicial sobre l’adscripció de la seu metropolitana de València (Vicent Castell 1996); h) no consta que hi haja alguna parla de transició o híbrida en ninguna localitat ni en caràcter general (es dona predomini automàtic d’una de les varietats)...

Com mostra Ballester, la proposta extensa de la repoblació (immigracionista) patix els mateixos defectes, augmentats, que la predecessora (repartimentista).

Una mentira de Guinot, comprovable

Diu Guinot (p. 66) que El mozárabe de València (Peñarroja 1990) “està redactat sense basar-se en cap document, text o carta escrita en aquesta llengua [mossarap], sinó únicament i exclusivament en la toponímia valenciana del Llibre del Repartiment, amb el recurs a exemples de noms de persones o de llocs dels segles XV i XVI”.

Se sap que no hi ha ‘documents’ en eixa llengua romànica prejaumina (crec que tampoc n’hi ha en Murcia o en Sevilla...), està justificat plenament (Ballester aporta raons) i es casi de sentit comu..., però lo que n’hi ha són romanismes insertats en la toponímia, en l’antropònimia dels nadius, en els glossaris... i en este material treballaven els dialectòlegs que analisaven l’evolució de les varietats romàniques (sens anar més llunt, Manuel Sanchis o Álvaro Galmés, en lo referent al Regne de València, i no he vist que hagen segut qüestionats els estudis...). Hi ha casos més extrems com l’indoeuropeu que es una ‘reconstrucció’ científica.

Però es que el migevalista Guinot ment –en totes les lletres– i la comprovació –empíria pura i dura– està en el llibre que ell descalifica i que obviament no ha llegit.

Peñarroja en el text en qüestio explicita les fonts araps i llatines (pp. 26-38), i en concret els autors araps (pp. 76-77), en este cas, son tots ells anteriors al segle XIII, excepte u, coetaneu (tot aço, en Fontelles 1999).

La conclusio de Peñarroja (en la qual coincidix Ballester) es que els romanismes toponimics i antroponimics del Repartiment son patrimonials, com corroboren, de forma concurrent, les fonts araps dels sigles X-XIII.

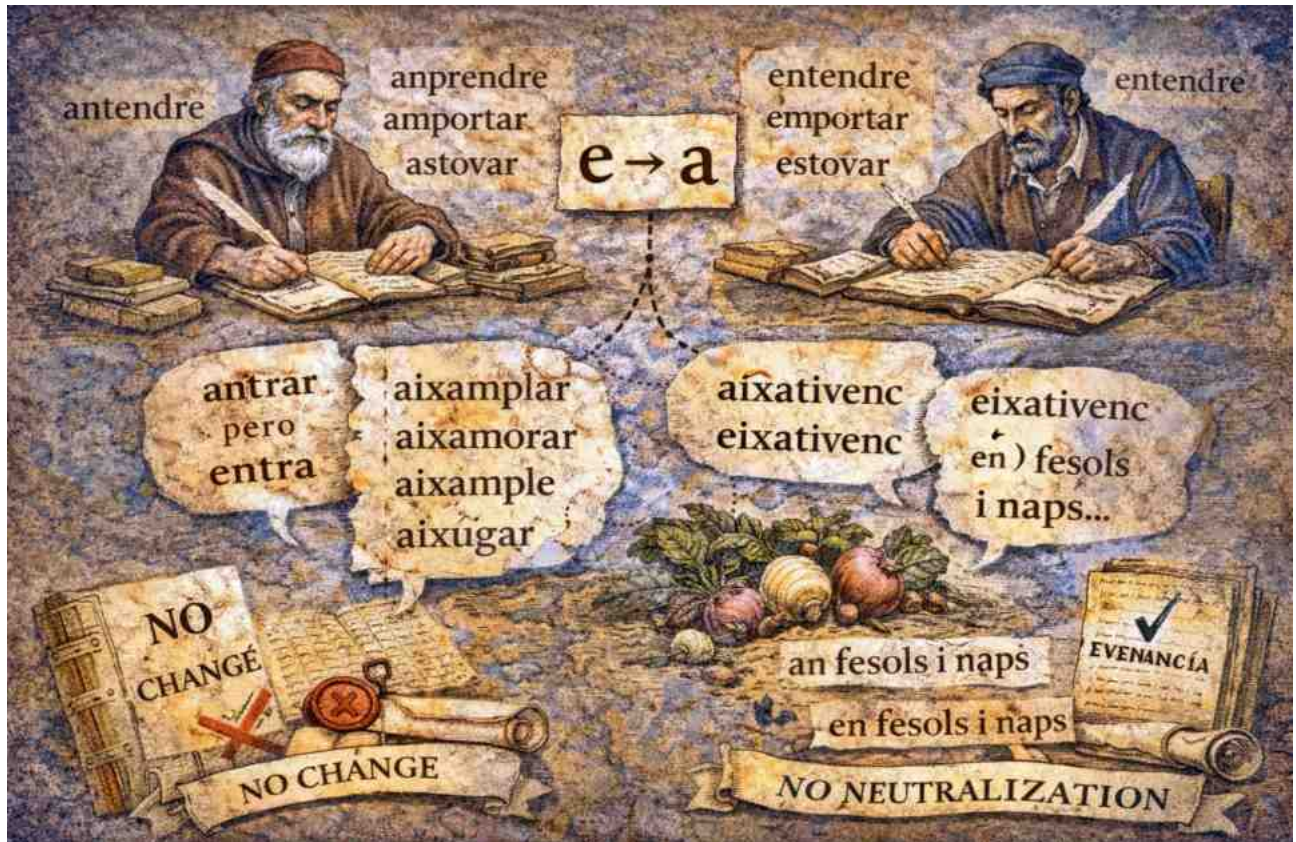
Una qüestio que afinar

Menciona en prou ocasions (aci i en unes atres obres seues) la neutralisacio pretonica del valencià, si be ara la llimita: “sobre todo en ciertos contextos fonéticos pero muchísimo más difícilmente después de sílaba tónica” (253); crec que es l’única volta que parla de la neutralisacio condicionada de a i de e atones, previes a la vocal tónica (este fenomen es distint al que es dona en una part del català a on s’esten tant a la condicio pre i postonica no nomes de a i de e, sino tambe de o i de u, o a la del mallorquí a on apareix inclus en posicio tónica).

Sent tecnicament una neutralisacio (es perden les caracteristiques distintives d’una vocal en favor de l’atra), tal volta aci caldria parlar d’una articulacio relaxada o d’una transformacio restringida de la e > a en uns contextos fonetics concrets. No es general, es dona en les e inicials travades en n, m, s (‘entendre’, ‘amportar’, ‘astovar’), tambe en contacte en -ix- (‘aixamplar’, ‘aixamorar’, ‘aixample’, ‘aixu(g)ar’, pero no en aixercit, aixercici... i vacila en ‘aixativenc’ / ‘eixativenc’, ‘en’ / ‘an fesols i naps’... La neutralisacio no fa perdre la consciencia als parlants: ‘antrar’ pero ‘entra’ (encara que es tónica), i en diccions mes ‘cuidades’ habitualment es restaura la e (‘eixamorar’, ‘eixamplar’), com tambe passa en ‘entendre’, ‘emportar’, ‘estovar’.

No es pot atribuir a una neutralisació postoníca el canvi de a > e en una part del valencià septentrional: ‘cantava / cantave’, ‘partia / partie’... que només apareix en la flexió verbal.

No hi ha neutralisació en molts altres casos pareguts, quan canvia el context (per la condició d’inicial absoluta o no és inicial travada): ‘centrar’, ‘desfer’, ‘femer’, ‘eliminar’, ‘entendras’ (‘antendras’), ‘valencià’, ‘enamorar’, ‘essencial’. Hi ha més exemples de ‘neutralisació’ que no són tals... ‘llauger’, ‘llançol’ (però ‘llenç’), ‘sancer’...

Descompensació bibliogràfica

Com he destacat en els paràgrafs anteriors, Ballester hauria d’haver tingut en compte moltes més aportacions del paradigma valencianista, perquè no en són tantes. No tot és nou encara que a mi m’ho parega. Els texts-manuals recopilatoris de l’estat d’una qüestió o dels avanços són molt lloables, ajuden al progrés de la ciència i faciliten el coneixement als lectors.

Mentres que es veu un maneig fluït i concret de la bibliografia catalanista, no passa lo mateix en la valencianista. Ho dic per les significatives absències, algunes totals (Castell, Gimeno, Fontelles, Lanuza, Cuadrado, Piles...), algunes parcials (els primers –no únics– atacs a la teoria immigracionista foren de Cabanes –en dos articles específics no citats– i Fontelles –en una ressenya bibliogràfica–).

Es nota que controla l’informació de Galmés quan destaca el gravíssim error de, basant-se en el Repartiment, afirmar que en Corbera es parlava castella-aragonesa quan allí són valencianoparlants, error que li retragué a Galmés Peñarroja (1987), i jo mateix (1997), i esta absència de mencions anteriors, entenc, és producte de l’insuficiència de fonts d’esta banda... la que ell defen.

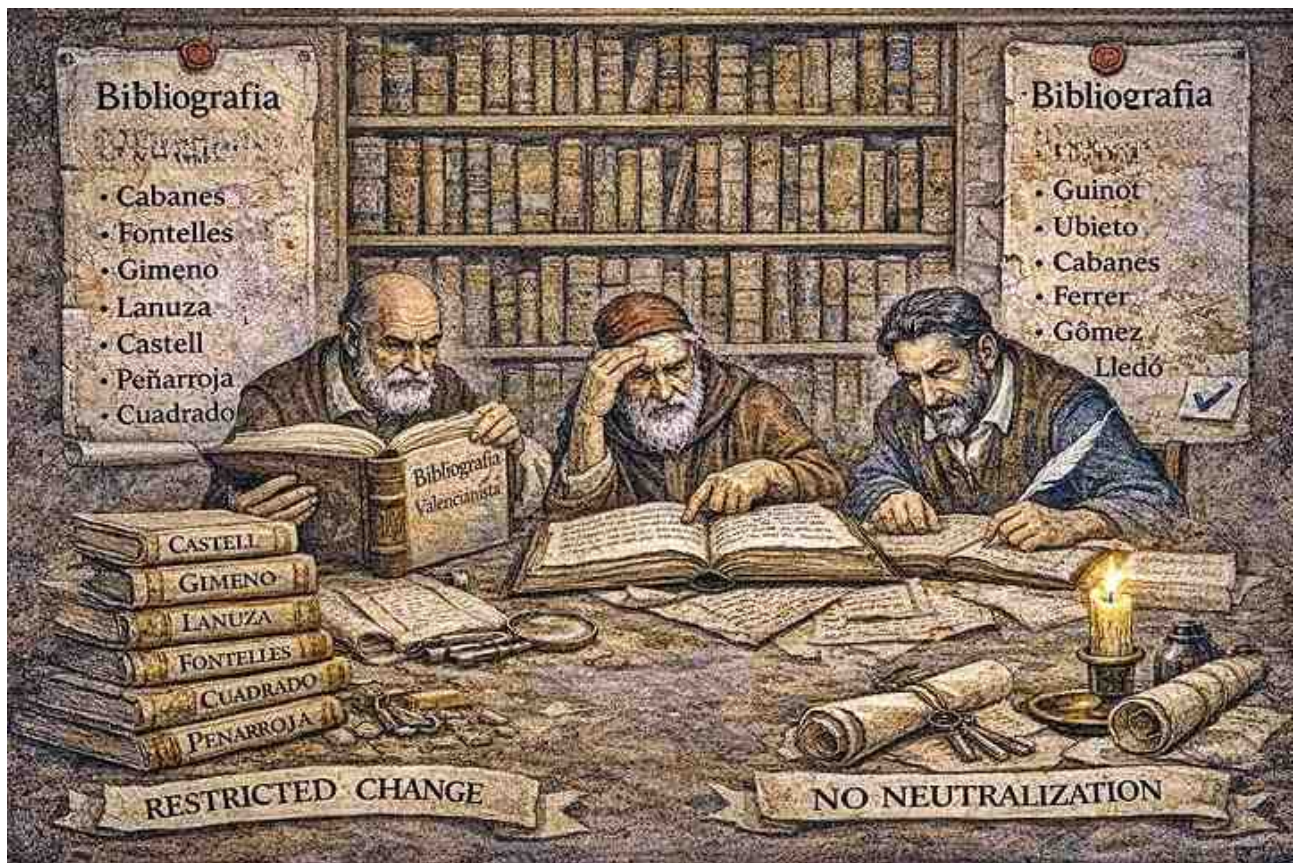
Per contra hi ha fonts difícilment justificables, fora de la menció colateral o circumstancial. Es el cas de Salvador Faus. El seu llibre es un refregit de les teories d'Ubieto-Cabanes... citant originals ¿era necessaria la copia?

Igual ocorre en les mencions de Juli Amadeu Arias... casi no ve a conte, o Miquel Àngel Lledó que tampoc es de lo millor ni 'lo seu'.

En conjunt (tret d'Ubieto, Cabanes, Ferrer, Gómez, ¿Peñarroja?) fluïxeja, al meu entendre, l'aportació epistemica del paradigma valencianiste, cosa que no ocorre en l'antagoniste, el catalaniste.

El detall com a problema

El professor Ballester demana disculpes al principi per les repeticions que puga trobar el lector, i que sense dubte apareixen en totes les obres, en unes mes i en unes atres manco. S'ha de procurar que siguin les menys possibles.

Si hi ha un aspecte destacadíssim, derivat dels amples coneiximents que te, es la prolixitat, el detall, l'anàlisi del cas, el contrast de les xifres chicotetes... es un treball minucios i pacient, pero el problema que se li presenta es la reiteració, producte d'una estructura un tant caotica.

El lector es pert... si yo que me considere coneixedor d'estes qüestions (un poc) he tengut dificultats... un altre es perdra segur.

I aço si, aço es faena de l'autor, es la seua responsabilitat, independentment que el tema siga complex, l'escriptor ha de saber conjugar divulgació i anàlisi profund. En l'equilibri està, supostament, la virtut.

En resum

Podria estendre'm mes, pero tampoc cal, es una resenya bibliografica. El paradigma hegemonic suponc que, com fa en les atres ocasions, calla, perque ya no li fa falta debatre: te el poder i l'autoritat.

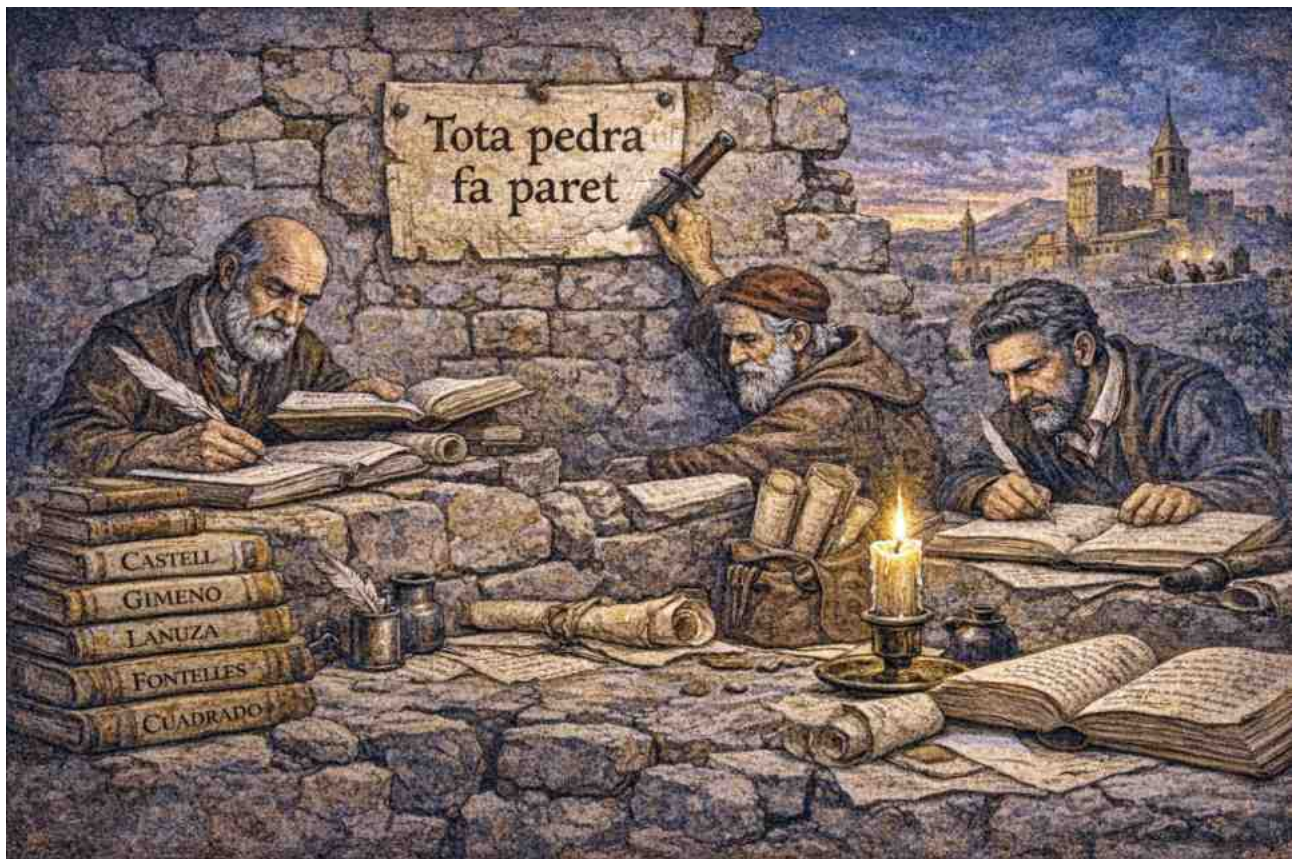
Ara, hui, practicamente sens oposicio institucional, quedem un grup de francfiradors en l'objectiu de deixar constancia, per a generacions futures, que no tots pensavem igual que l'opinio publicada (que no equival a l'opinio publica).

Que en esta banda ningu cobra per escriure llibres ni investigar, es bo que ho destaque el professor Ballester, pero no li passa nomes ad ell. I alguns tenim problemes afegits de censura o de dificultats per a publicar (que no tenen res que vore en la calitat tecnica del producte).

Segons la meua opinio (que es opinio, no veritat absoluta), es un text imprescindible per als valencians, es molt prolix (una virtut) pero un poc caotic (derivat de la propia prolixitat) i li faltaria expressar millor (cantitat i calitat) les aportacions del paradigma valencianiste.

Me quedare en el refra valencià: tota pedra fa paret.

Antoni Fontelles juliol-2025

BIBLIOGRAFIA CITADA

CABANES, María Desamparados (1998) «Repartiment i antroponimia en la Valencia del sigle XIII», en Revista de Filologia Valenciana, num. 5, Valencia, Accio Bibliografica Valenciana, pp. 29-48.

— (2001), «Utilitat i utilisacio de l'antroponimia. Unes reflexions en veu alta», en Revista de Filologia Valenciana, num. 8, Valencia, Accio Bibliografica Valenciana, pp. 43-59.

CASTELL, Vicente (1996), Proceso sobre la ordenación de la iglesia valentina. 1238-1246, dos vols, Valencia, Corts Valencianes.

CHIRALT, Enric (2004), «Evolucio dels antroponims: s. [ss.] XIV-XVIII», en Revista de Filologia Valenciana, num. 11, Valencia, Accio Bibliografica Valenciana, pp. 67-86.

FONTELLES, Antoni (1997), Societat, ciencia i idioma valencià, Valencia, Lo Rat Penat.

— (1999), resenya de «Els fundadors del Regne de València» d'Enric Guinot, en Revista de Filologia Valenciana, num. 1, Valencia, Accio Bibliografica Valenciana, pp. 176-179.

GUINOT, Enric (1999), Els fundadors del Regne de València. Repoblament, antroponímia i llengua a la València medieval, dos vols., Valencia, Tres i Quatre.

LÓPEZ, Pedro (1995), La conquista y repoblación valenciana durante el reinado de Jaime I, Valencia, edicio de l'autor.

PEÑARROJA, Leopoldo (1987), «Mossarabisme i substrat. Critica retrospectiva», en Aula de Humanidades y Ciencias. Serie filológica, num. 2, Valencia, Real Academia de Cultura Valenciana, pp. 55-84

— (1989), «El mossarap de Valencia i la romanitat de l'Espanya Islamica: estat de l'investigacio», en DDAA, En torno al 750 aniversario. Antecedentes y consecuencias de la conquista de Valencia (dos volums), Valencia, Consell Valencià de Cultura, vol. I, pp. 199-225.

— (1990), El mozárabe de Valencia. Nuevas cuestiones de fonología mozárabe, Madrit, Gredos.

— (1993), Cristianos bajo el islam. Los mozárabes hasta la reconquista de Valencia, Madrit, Gredos.

— (2007), Cristianismo valenciano. De los orígenes al siglo XIII, Valencia, Ajuntament de València.

Ací l'enllaç a la web:

<https://yosocche.com/associacio-cultural-roc-chabas-la-marina-denia/?lang=val>